

УДК 343.123.12(477)

Б. М. КАЧМАР,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто актуальні питання протидії сучасній організованій злочинності, досліджено і проаналізовано нормативно-правові акти, окремі чинники, що стосуються її виникнення і діяльності підрозділів поліції щодо протидії організованій злочинності в сучасних умовах.

Ключові слова: боротьба, протидія, суспільство, чинники, організована злочинність, підрозділи УБОЗ, кримінальна поліція, молодіжна злочинність, рецидив, оперативні підрозділи, негласні слідчі (розшукові) дії, взаємодія, ефективність.

Kachmar, B.M. (2015), "Some aspects of the factors influencing the effectiveness of combating organized crime in modern conditions" ["Okremi aspekty chynnykiv, shcho vplyvaiut na efektyvnist protyidii orhanizovanoi zlochynnosti v suchasnykh umovakh"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 89–93.

Постановка проблеми. Проблеми протидії злочинності, зокрема організованій, продовжують бути актуальними, найбільше розглядаються в суспільстві та науці, серед практичних працівників правоохоронних органів, суддів, громадськості, оскільки така злочинна діяльність стосується не тільки прав, свобод та інтересів окремих громадян, а й національної безпеки країни в цілому. Найбільш важливою сферою соціального регулювання, управління та контролю є протидія шляхом забезпечення недопущення злочинних посягань на суспільні відносини. З появою перших кримінально-правових заборон і злочинів як дій, що здійснюються всупереч існуючим заборонам, стали функціонувати заходи не тільки карального, але й превентивного характеру. Загальновідомо, що будь-яка система законодавства про кримінальну відповідальність відіграє також і превентивну роль. Суспільство почало усвідомлювати, що попередження злочинності несе в собі великий соціально позитивний потенціал.

Стан дослідження. Питання протидії організованій злочинності вивчали такі вчені, як: Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, О. М. Бандурка, О. Ф. Долженков, М. П. Водько, В. Г. Глушков, Е. О. Дідоренко, В. П. Захаров, Д. Й. Никифорчук, В. Л. Ортинський, М. Б. Саакян, Д. Б. Санакоев, І. С. Стіхарна, Д. В. Стрельченко, М. В. Корнієнко, М. А. Погорецький, О. О. Подобний, В. Є. Тарасенко, О. О. Толкаченко, О. О. Юхно та інші. Водночас питанням установлення чинників, що сприяють її вчиненню, їхня увага була приділена лише фрагментарно, ними також не було приділено уваги питанням втягнення осіб молодого віку в такий вид злочинної діяльності, питанням удосконалення ефективності протидії в сучасному стані розвитку України, а також реалізації кримінально-правових норм у право-

застосовній діяльності з цього напрямку оперативно-розшукової діяльності після прийняття чинного КПК України у 2012 році.

Завданнями цієї статті є розгляд актуальних питань протидії сучасній організованій злочинності, дослідження й аналіз нормативно-правових актів та окремих чинників, що стосуються її виникнення і діяльності підрозділів поліції щодо протидії організованій злочинності в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Оцінюючи чинну законодавчу і, зокрема, кримінально-правову регламентацію норм Закону України про кримінальну відповідальність щодо організованої злочинності, М. П. Водько та О. О. Подобний зазначили, що вона дає можливість зробити загальний обґрунтований висновок, що в цілому введення нових кримінально-правових норм про організовану злочинність відповідає інтересам протидії негативним явищам у країні в умовах становлення ринкової економіки і демократизації суспільства, а також тенденціям розвитку кримінальної ситуації [1, с. 143–144], що ми підтримуємо. Однак вона, на нашу думку, потребує свого вдосконалення після 2001 року, з урахуванням чотирнадцятирічного досвіду її застосування у право-застосовній діяльності оперативних підрозділів і органів досудового розслідування, прокуратури та суду і розвитку науки. Сучасний стан розвитку України вимагає переосмислення усталених теоретичних і прикладних аспектів щодо такого негативного явища, як організована злочинність та стан «боротьби» з нею, що за останній час у науці прийнято визначати як «протидію», що ми підтримуємо.

Щодо застосування цих понять має місце дискусія як у кримінології, так і в оперативно-розшуковій діяльності та інших галузях права.

Так, О. М. Бандурка і О. М. Литвинов зазначають про те, що на сьогодні доцільно використовувати термін «протидія» стосовно злочинності, оскільки «боротьба» не відображає суті розглянутої діяльності. При цьому в дискусії щодо визначення цього поняття вони пропонують доречним навести як приклад і аргумент третій закон Ньютона щодо «дії та протидії», як один із основних законів механіки, згідно з яким дії двох матеріальних тіл «одне на одне» рівні за величиною і протилежні за напрямом. У контексті подальшого розвитку теорії і визначення поняття «протидія» вони пропонують назвати діяльність (за своєю суттю та змістом) державних органів, суспільства та окремих громадян, що дорівнюватиме і буде протилежною за спрямуванням діяльності осіб, які вчиняють злочини. Разом із тим очевидно, що використання терміна «протидія злочинності», а не «боротьба зі злочинністю» дозволяє більш повно відобразити всю сукупність діяльності держави, суспільства та громадян щодо недопущення злочинних посягань. Вони підкреслили, що останнім часом цей термін активно використовується не лише в науці, а й у законотворчій діяльності [2, с. 173–174]. Одним із останніх прикладів цього є прийняття закону України «Про Національну поліцію», в статтях першій «Національна поліція України» та другій «Завдання поліції» якого одне із завдань нової поліції визначено як протидію злочинності. Крім цього, в останніх наказах Національної поліції України – від 17.11.2015 № 95 «Про затвердження положення про Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції» [3], від 10.11.2015 № 85 «Про затвердження Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України» [4] та від 07.11.2015 № 81 «Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України» [5] – в завданнях указаних департаментів уже використовується визначення «протидія», хоча в попередніх відомчих наказах такі дії називались боротьбою з указаними видами злочинів.

В умовах економічної, соціальної та політичної кризи, яка охопила все українське суспільство, відбулося різке пониження рівня і якості життя основної маси населення. Значна частина населення опинилася за межею бідності, скоротились сімейні доходи, виросли ціни майже на всі товари і продукти, зменшилась можливість держави впливати на забезпечення правопорядку в суспільстві. Останні події, викликані сепаратистським рухом в Донецькій і Луганській областях, підтриманим Російською

Федерацією, анексія Автономної Республіки Крим, внутрішня політична боротьба відволікають значні сили правоохоронних органів на протидію тероризму, сепаратизму, організованій озброєній злочинній діяльності, нелегальній міграції і контрабанді [6, с. 248–249].

Прорахунки в економічній політиці країни є посилкою зростання організованої злочинності, призводить до зростання й отримання надприбутків, що залучають в її ряди велику кількість людей, які бажають їх отримувати. Перед правоохоронними органами, перш за все перед органами внутрішніх справ, у яких підрозділи УБОЗ зазнали реорганізації, постали нові завдання, але вони не усувають актуальності проблеми протидії злочинності, зокрема організованих, усіма службами і підрозділами системи МВС та Національної поліції України. Водночас слід наголосити, що законодавець і керівництво країни у процесі реформування підрозділів УБОЗ МВС України, на нашу думку, допускають ту ж помилку, що й у Російській Федерації, коли 06.09.2008 указом Президента Російської Федерації аналогічні підрозділи були розформовані, але до цього проіснували без 2-х місяців майже 20 років. Таке реформування, за визначенням Х. П. Пашаєва, призвело до нового кримінального перерозподілу і, як наслідок, до різкого зростання злочинності в Росії, зокрема до вбивств кримінальних авторитетів, бізнесменів, банкірів, політиків, що в цілому суттєво загострило криміногенну обстановку в країні. Таку помилку визнали і тайну з цього не роблять. При цьому він наголосив, що протидія організованих злочинності повинна бути комплексною, тому що є соціальним явищем, а це визначає, що заходи проти неї мають включати в себе не тільки розкриття і розслідування конкретних кримінальних правопорушень, але й виявлення, а потім викоренення факторів, що впливають на її укріплення та зростання [7, с. 103–106], що ми підтримуємо.

Другим суттєвим аспектом у вирішенні питань протидії організованих злочинності стало прийняття у 2012 році чинного КПК України, який докорінно змінив сутність, правову основу, (засади) принципи процесуальної та службової організації і проведення оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів, зокрема у напрямі протидії організованих злочинності. У зв'язку з цим буде доречним навести визначення В. Є. Корноухова, який зазначив, що оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування – це обумовлена діяльністю слідчого та частина оперативно-розшукової роботи, яка пов'язана як з

координацією, так і з взаємодією методів і засобів обох органів, діяльність яких спрямована на встановлення істини у кримінальному провадженні та вжиття до винних осіб заходів, передбачених законом [8, с. 31–32].

Продовжуючи надання оцінки сучасному стану розвитку України, слід наголосити, що реформування органів внутрішніх справ, крім вищезазначеного, призвело й до структурної зміни підрозділів УБОЗ, які до цього відносно самостійно виконували функції і повноваження щодо протидії організованим злочинності. У зв'язку з цим серед завдань усіх правоохоронних органів щодо порушених питань не знято й указане завдання як одне із головних, більша частина відповідальності за що покладена саме на органи внутрішніх справ, які в сучасному стані розвитку України реорганізовано в поліцію. На користь важливості вказаного за результатами свого дослідження В. К. Знікін зазначив, що безспірним твердженням у контексті викладеної проблеми є те, що оперативно-розшукова діяльність все ж таки повинна і фактично відіграє важливу роль серед найбільш ефективних засобів протидії злочинності, зокрема організованим. При цьому використання специфічних сил, засобів та методів її суб'єктами є одним із важливих, невід'ємних компонентів успішної роботи щодо вирішення завдань, покладених на них законодавством у цій сфері з виявлення і розкриття кримінальних правопорушень [9, с. 6–7], що ми підтримуємо. Але до цього пропонуємо додати ще й завдання оперативних підрозділів з виконання доручень слідчого під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Цікавими є дослідження вчених країн СНД з порушених питань, зокрема щодо зародження і становлення криміногенної поведінки неповнолітніх і молоді, частина яких є найбільш кримінально активними у напрямі подальшої участі в організованій злочинності. Молодь у віці від 14 до 35 років вчиняє понад 67,3 % зареєстрованих загальнокримінальних злочинів. Так, російський вчений М. О. Подольний, досліджуючи теоретичні та практичні засади розкриття і розслідування злочинів, що вчиняються молодіжними організованими угрупованнями (2007 р.), дійшов висновку, що така злочинність визначається як самостійний, специфічний вид злочинну і є не лише небезпечною сама по собі, але й впливає на характер і динаміку організованої злочинності в цілому. На користь цього свідчить практика про те, що значна частина молодіжних угруповань з часом трансформуються в стійкі формування до-

рослих злочинців. Таким чином, знаючи рівень молодіжної злочинності на сьогодні, можна визначити приблизний рівень організованої злочинності в конкретному майбутньому в регіоні [10, с. 10], що ми підтримуємо. Однак вважаємо доцільним додати до напряму визначення приблизного рівня організованої злочинності ще й її рівень у країні, на території, на напрямі та лінії оперативного обслуговування певних оперативних підрозділів тощо.

Так, формування злочинної поведінки неповнолітніх і молоді, яка призводить до переростання їх у професійних злочинців і учасників групових та організованих угруповань, досліджували й інші вчені. Зокрема, В. Ф. Пирожков зазначав, що потреба у спілкуванні особливо загострена у самоствердженні, в реалізації своїх можливостей і здібностей, у визнанні оточеними рис, не схвалених у сім'ї та навчально-виховній установі; пошук психологічного й фізичного захисту від необґрунтованих посягань інших осіб примушує неповнолітніх створювати або об'єднуватись у групи [11, с. 12], що ми підтримуємо. Крім цього, така категорія осіб вчиняє кримінальні правопорушення у складі груп, що пов'язано з віковими, психофізіологічними та соціально-груповими особливостями. Гуртування у групи є більше нормою, ніж відхиленням від неї. За визначенням А. Бандури і Р. Уолтерса, підвищена імпульсивність, жорстокість, інтенсивність і ситуативність групових злочинів, які вчиняють особи у віці від 14 до 35 років, обтяжують фактичні й правові наслідки. При цьому легкість швидкого неформального об'єднання, звичка до групового спілкування, схильність до конфліктних ситуацій, потреба самореалізації, прагнення оригінальності й унікальності, нестійкість ідейних, моральних і правових переконань здатні збільшити небезпечність уміло спровокованих більш дорослими антигромадських дій неповнолітніх [12, с. 103–104] і, на нашу думку, ще й молоді. Досліджуючи кримінологічний аспект молодіжної злочинності в Україні, С. Ф. Денисов зазначив, що особи молодіжного віку безпосередньо пов'язані з групою та організованою злочинністю. Для молоді людини кримінально орієнтовані особистості є своєрідними еталонами для наслідування у вимірі засвоєння норм кримінальної субкультури та кримінальної соціалізації; віддання переваги девіації над адаптацією, тобто переважання кримінально-девіантофільних поведінкових виявів над нормативно-лояльними. Поділяємо думку вченого, що, оскільки молодь у будь-якому суспільстві має певні вікові переваги, пов'язані з надлишком психічної

енергії та здоров'я, то вона знаходить для себе нові моделі адаптації до кримінально-правової аномії й загальної нормативно-правової розбалансованості, що сприяє втягненню частини молоді до кримінальних структур [13, с. 26].

Як зазначає Н. В. Яницька на підставі дослідження, молодіжна злочинність організується у злочинні угруповання молоді, які відзначаються високою кримінальною мобільністю, що виявляється в можливості протягом короткого терміну змінити спрямованість і характер злочинної діяльності. Формуванню злочинних груп молоді передують стихійне утворення дозвільних груп, які внаслідок низки криміногенних факторів (бездоглядності, бродяжництва, негативного впливу дорослих, запущеності виховної роботи, відсутності суспільно корисних занять тощо) переростають у кримінальні. Дослідженням встановлено, що групова корисливо-насилюницька злочинність молоді характеризується: 1) високим рівнем корпоративності, при якому кримінальні групи організуються у злочинні угруповання, де міжособові стосунки підкоряються цілям злочинної діяльності; 2) наявністю лідерів, які планують діяльність груп: ватажками корисливо-насилюницьких угруповань у більшості випадків є особи, які мають кримінальний досвід; 3) жорсткою внутрішньогруповою ієрархією, чітким розподілом ролей та функцій між учасниками групи; 4) суворими санкціями за недотримання «законів», прийнятих у групі; 5) конспірацією злочинної діяльності [14, с. 6].

Крім цього, підтримуємо думку Д. М. Цехана, який вважає, що сучасний розвиток технічних та інших досягнень сприяє, значно спрощуючи, спілкуванню і згуртуванню, зокрема молоді, з метою планування і вчинення злочинних намірів за допомогою мережі Інтернет та інших телекомунікаційних мереж [15, с. 30–34]. Вважаємо за доцільне додати, що з використанням, зокрема, сучасної мережі Інтернет удосконалюється конспіративність і оперативність організації в ієрархічній системі конкретних злочинних груп і угруповань.

Висновки. Незважаючи на структурні зміни та реформування міліції в поліцію, перепідпорядкування функцій протидії організованій злочинності кримінальному блоку поліції, порушені проблеми не знижують своєї актуальності та необхідності продовження наукових досліджень у цьому напрямі, напрацювання відповідних пропозицій для удосконалення чинного законодавства і нормативно-правової бази, а також методичних рекомендацій для працівників відповідних практичних підрозділів правоохоронних органів. Під час дослідження встановлено чинники, що сприяють рецидиву вчинення злочинності та переростанню її серед неповнолітніх і осіб молодого віку в організовані групи й організації, у зв'язку з чим пропонується оперативним підрозділам поліції здійснювати моніторинг такої категорії осіб, зокрема в мережі Інтернет, планувати і реалізовувати заходи запобігання і припинення таких видів злочинів.

Список використаних джерел

1. Водько М. П. Кримінально-правова регламентація протидії організованій злочинності : монографія / М. П. Водько, О. О. Подобний ; Одес. держ. ун-т внутр. справ. – Одеса : Юрид. літ., 2010. – 192 с.
2. Бандурка О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2015. – № 2 (10). – С. 173–174.
3. Про затвердження положення про Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції : наказ Нац. поліції України від 17 листоп. 2015 р. № 95. – Київ : МВС України, 2015. – 10 с.
4. Про затвердження Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України : наказ Нац. поліції України від 10 листоп. 2015 р. № 85. – Київ : МВС України, 2015. – 10 с.
5. Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України : наказ Нац. поліції України від 7 листоп. 2015 р. № 81. – Київ : МВС України, 2015. – 8 с.
6. Бандурка І. О. Діти, сім'я, злочинність неповнолітніх: взаємозалежність : монографія / І. О. Бандурка. – Харків : Золота миля, 2014. – 280 с.
7. Пашаев Х. П. Организованная преступность как социальное явление: о понятии и некоторых проблемах противодействия / Х. П. Пашаев // Социальные процессы в современной Западной Сибири. Вып. 15. – Горно-Алтайск : РИО ГАГУ, 2014. – С. 103–106.
8. Курс криминалистики. Общая часть / отв. ред. В. Е. Корноухов. – М. : Юрист, 2000. – 676 с.
9. Зникин В. К. Оперативно-розыскное обеспечение раскрытия и расследования преступлений : монография / В. К. Зникин ; ГУ Кемеровский университет. – Кемерово, 2003. – 170 с.
10. Подольный Н. А. Теоретические и практические основы раскрытия и расследования преступлений, совершенных молодежными организованными группировками : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Подольный Николай Александрович. – М., 2007. – 48 с.
11. Пирожков В. Ф. Криминальная психология. Кн. 1. Психология подростковой преступности / В. Ф. Пирожков. – М. : Ось, 1998. – 304 с.

12. Бандура А. Подростковая агрессия: изучение влияния воспитания и семейных отношений / Альберт Бандура, Ричард Уолтерс. – М. : Эксмо-Пресс, 2000. – 512 с. – (Сер.: Психология. XX век).
13. Денисов С. Ф. Злочинність кримінально активної частини молоді та її запобігання в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Денисов Сергій Федорович. – Запоріжжя, 2011. – 36 с.
14. Яницька Н. В. Групова корисливо-насиленницька злочинність молоді та її попередження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Яницька Наталія Володимирівна. – Київ, 2000. – 19 с.
15. Цехан Д. М. Використання високих інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ : монографія / Д. М. Цехан ; за наук. ред. О. О. Подобного. – Одеса : Юрид. літ., 2011. – 216 с.

Надійшла до редколегії 15.12.2015

КАЧМАР Б. Н. ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФАКТОРОВ, ВЛИЯЮЩИХ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Рассмотрены актуальные вопросы противодействия современной организованной преступности, исследованы и проанализированы нормативно-правовые акты, факторы её возникновения и деятельности подразделений полиции по противодействию организованной преступности в современных условиях.

Ключевые слова: *борьба, противодействие, общество, факторы, организованная преступность, подразделения УБОП, криминальная милиция, молодёжная преступность, рецидив, оперативные подразделения, негласные следственные (розыскные) действия, взаимодействие, эффективность.*

KACHMAR B. M. SOME ASPECTS OF THE FACTORS INFLUENCING THE EFFECTIVENESS OF COMBATING ORGANIZED CRIME IN MODERN CONDITIONS

The actual issues of legislative, regulatory and legal enforcement guaranteeing of combating modern organized crime in Ukraine have been studied. It has been established that these issues are still relevant; however, legislative and regulatory guaranteeing remains imperfect. According to the conducted reform of the agencies and units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine organization, cooperation, coordination and management of operative and search activities of the divisions of the Department on combating organized crime were referred to the jurisdictional subordination of the criminal police divisions, which did not significantly affected the consistency and aggressiveness in combating this type of crime, but revealed some problems in cooperation and coordination with other central and regional structural police divisions.

The author of the article has analyzed the factors influencing the existence and spread of organized crime in the state. Factors of the gradual involvement and commission of second offences and the origin of recidivism among minors and young people, as well as the reasons and conditions of their involvement into organized groups and organizations have been separately researched. Scientific works of Ukrainian and foreign scientists have been studied in this field; corresponding propositions and recommendations for improving the current legislation, the forms and methods of counteracting studied type of crime within the activities of the divisions of the National Police of Ukraine have been put forward.

Keywords: *fight, counteraction, society, factors, organized crime, divisions of the Department on combating organized crime, criminal police, youth crime, recidivism, operative units, secret investigating (search) actions, interaction, efficiency.*